

Spanskesjuka i Nord-Østerdalen

Sommeren, høsten og vinteren for hundre år sia herja den såkalte spanskesjuka, ofte kalt bare spanska. Det var en verdensomspennende epidemi, en pandemi, som tok veldig mange liv. Den herja også i Nord-Østerdalen og mange døde her. En kan dessuten minne om at spanskesjuka kom på tampen av 1. verdenskrig, i ei tid da tuberkulosen hadde vært, og fortsatt var, en frykta sjukdom. Folk følte uhyggen på denne tida, både på grunn av krig og sjukdom.

Innledning

Den verdensomspennende influensaepidemien som blir kalt spanskesjuka ramma også Norge hardt. Den slo til i flere bølger, og den verste var på høsten 1918. I Norge regner en med at så mye som 1,2 millioner mennesker vart smitta, og det antas at opp imot 15.000 mennesker døde av denne influensaen og følgesjukdommene. Det var særlig unge mennesker – barn, ungdom og unge voksne – som vart hardest ramma og måtte bøte med livet.

Spanskesjuka herja over store deler av verden i åra 1918-20. Det er den alvorligste influensaepidemien vi kjenner til. Det at unge mennesker vart hardest ramma og døde, antas å komme av at eldre ofte hadde en viss immunitet etter å ha hatt lignende influensavirus tidligere.

Forskning publisert i 2005 tyder på at spanskesjuka var en fugleinfluensa som smitta mellom mennesker. Derfor har det også vært frykt for at fugleinfluensatilfellene som har forekommet i de seinere åra, skulle komme til å gjøre nettopp det – og dermed utvikle seg til svært alvorlige epidemier.

Epidemien til Europa og Norge

Noen hevder at spanskesjuka starta i det indre av Asia og spredte seg østover og så over Stillehavet til USA. Det som imidlertid regnes som starten på spanskesjuka, er en influensaepidemi som begynte i ei amerikansk militærleir i Kansas i mars 1918. Like etterpå vart det sendt en halv million soldater over Atlanterhavet til vestfronten i Europa. Dermed kom spanskesjuka til vår verdensdel våren 1918 med amerikanske soldater til havnebyer i Frankrike og spredte seg raskt utover kontinentet. I mai hadde influensaen spredt seg til Spania, der kong Alfons var en av de første som vart smitta. Epidemien fikk stor presseomtale i Spania, ikke minst nyheten om at kongen var smitta, og det skal være en viktig årsak til at den fikk nettopp navnet spanskesjuka.

Både internasjonalt og i Norge var det tre bølger av sjukdommen: sommerepidemien og høstepidemien i 1918, samt vinterepidemien 1918-19. Sommerepidemien

starta i Norge i midten av juni i Kristiania, men den gikk over etter bare noen få uker. Høstepidemien starta i august flere steder i verden, og kom til Norge ved månedsskiftet august/september. Den varte atskillig lenger enn sommerepidemien, og den var mer ondarta. I slutten av desember kom så den tredje bølga, som kulminerte i mars 1919. Også mer spredte tilfeller av influensa utover til 1920 anses som en del av spanskesjuka.

På verdensbasis regner en med at omkring 600 millioner mennesker – en tredjedel av verdens befolkning – vart smitta. Noen kilder sier at over 20 millioner mennesker døde av denne influensapandemien, mens andre mener at den tok så mye som 50 – 100 millioner liv. I Europa regnes dødstallet til om lag 2,6 millioner. Av Norges befolkning på om lag 2,5 millioner, regner en med at så mye som omkring 1,2 millioner vart smitta, altså halve befolkninga, og nærmere 15.000 døde av spanskesjuka. Dette gir en dødelighet på en del over 1 prosent. Dette kan synes lite, men i og med at så mange vart smitta, vart det også relativt høge dødstall. Andelen smittede omkring i Norges byer og bygder synes å ha variert mellom 30 og 80 prosent, og det er regna ut en overdødelighet fra juni 1918 til juni 1919 på knapt 6 per tusen innbyggere.

Spanskesjuka ramma byene hardest. Dette kan forklares ut fra boligforholdene og ikke minst fordi folk kom oftere i kontakt med mange andre enn tilfellet var på landet. Dødeligheten var størst i tettbygde arbeiderstrøk, der folk bodde trangt i små hus med dårlig ventilasjon og mangelfulle sanitære forhold. Den tida spanskesjuka kom, var det også sjukepleiermangel, og det fantes ingen vaksine eller effektiv behandling av sjukdommen. Antibiotika kom først

en del år seinere.

Influensa

Spanskesjuka var en influensa type A. Den spredte seg hovedsakelig ved dråpesmitte mellom mennesker. Inkubasjonstida var bare omkring to dager. Symptomene var plutselig høg feber, hoste, smerte i øynene, ørene, leddene og ryggen, ømhet i hodet og svelget, blødning fra nesen, og svimmelhet og hodepine. Influensaen varte fra noen dager til ei uke, og mange var slapp og elendig i lang tid etterpå. Noen var bare lettere plaga av sjukdommen, mens andre var svært dårlig. Hos de fleste slutta det med dette, men noen fikk alvorlige ettersymptomer og komplikasjoner. Spesielt mange fikk lungebetennelse, som jo var en alvorlig sjukdom med en atskillig grad av dødelighet før vi fikk antibiotika.

En vet om flere influensapandemier i hvert fall fra 1500-tallet og oppover. Den siste før spanskesjuka var i 1889-90. Også seinere har vi hatt omfattende influensaepidemier. Asiasjuka som herja i 1957-58 fikk navnet fordi den starta i Kina. Den var en lignende influensavirus som spanskesjuka, men med et lettere forløp og langt mindre dødelighet. Men også asiasjuka angrep opp til 50 prosent av befolkninga i mange land, sannsynligvis også i Norge. Seinere hadde vi Hongkong-sjuka i 1969-70 og russerinfluensaen i 1977, begge med mye mindre omfang av smittede.

Når en titter i kirkebøkene fra denne tida, ser en at hyppigheten av lungebetennelse som dødsårsak øker svært markant i 1918, og da særlig på høsten. Delvis står det bare lungebetennelse, delvis er det innført som «Lungebetændelse e. influenza» eller lignende. Men noen nevner også spanskesjuka som dødsårsak – og det kan stå «Lungebetændelse efter spansk syke» eller

Aar 1918

226

E. Do

de

Aar 1918

Nr.	Døds-datum	Nær-lydende	Den døde fødsle- og bryllupsstilling (forringning) med tilføielse for kokkets vedkommende om oplysning om han (hun) var gift, enke/mand (enke) eller fraskilt.	Ved gifte koner, manden, ved børn: forens navn og stilling.	Fødsels-måned, dag og år (for barn indtil 1 år samt vernepligtige)	Fødsels- og forverningsmåned, skaber tilføielse: Stør og hvor kongerige.	Bøper.	Oppl. dødsårsag.	Hvor længe var delevet? Stør og hvor kongerige?	Er dødsfaldet sket i forbindelse med en anden dødsårsag (dødsårsag den 7)?	Anmerkninger.		
												10.	11.
Mandkjen.	13.	1/8	8	8	1866	Kolems	Kolems	Sukkelens	70	70	Her på Nordens og Nordens i Lillehammer		
	14	28/8	28/8	1882	1882	Brandoppgangen	Slagland	Sp. Sk. Sk.	7	7			
	15	28/9	9/10	9/10	1879	1879	Baugen	Sp. Sk. Sk.	46	46			
	16	7/10	18/10	1/11	1871	1871	Hind	Hagl	Plag. 4	7	7		
	17	19/10	19/10	1/11	1889	1889	Raudbr	Hauar	Lung. l. l. e. uiff.	7	7	Her på Hauar, Pappant. 45.	
	18	24/10	24/10	1/11	1891	1891	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
	19	19/11	30/11	4/12	1914	1914	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
	20	22/11	2/12	1/12	1888	1888	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
	21	27/11	7/12	1/12	1891	1891	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
	22	27/11	7/12	1/12	1900	1900	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
	23	27/11	7/12	1/12	1894	1894	Baugen	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
	Kvindeskjen.	24	9/10	12/10	1/11	1897	1897	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7	Her på Hauar, Pappant. 45.
		25	17/10	27/10	1/11	1898	1898	G. Raudbr	H. Sk. Sk.	-	7	7	
26		25/10	2/11	1/11	1890	1890	G. Raudbr	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
27		27/10	2/11	1/11	1896	1896	Moan	Herdal	-	7	7		
28		27/10	2/11	1/11	1903	1903	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
29		27/10	2/11	1/11	1895	1895	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
30		27/10	2/11	1/11	1808	1808	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
31		27/10	2/11	1/11	1886	1886	G. Raudbr	Nyg. Sk.	-	7	7		
32		27/10	2/11	1/11	1889	1889	Sp. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		
33		27/10	2/11	1/11	1870	1870	Vik. Sk. Sk.	Sp. Sk. Sk.	-	7	7		

Fra ei side i Tynset kirkebok 1915-29, med begravelser i 1918. Kjønnene er delt og «Mandkjen» står øverst (august-oktober) og «Kvindeskjen» nederst (oktober-november). Som en ser i rubrikken for dødsårsak, er denne på de aller fleste «lungebetennelse eller influensa» (do. er forkortelse for ditto og betyr likedan).

lignende. En kan jo med stor grad av sikkerhet slå fast at praktisk talt alle dødsfallene med innførsler om lungebetennelse o.l. som dødsårsak denne tida relaterer seg til spanskesjuka.

En ser også i kirkebøkene at det i alt overveiende grad er unge mennesker som bukker under for denne sjuka. Det er ei stor overvekt av personer i 20-åra og opp til vel 30 år. Ikke minst er det veldig mange rundt 30-årsalderen, samt en god del som er

ynge, og noen få eldre. Det er fastslått at dødeligheten for personer mellom 20 og 40 år var tydelig høyere enn normalt, og aller størst var den for menn i aldersgruppa 25 – 29 år.

Botemidler

Antibiotika var altså ukjent enda på denne tida. Derfor var lungebetennelse, eller lungebrann som folk ofte sa her i distriktet før, en svært alvorlig sjukdom som kunne ende

med døden. Det var lite av institusjoner for de sjukeste, så folk lå i heimene. Dette gjaldt i høyeste grad bygdene i Nord-Østerdalen. Det fortelles om leger som var på farten nesten døgnet rundt. Distriktslegene hadde jo vidstrakte områder å betjene her.

Alvdøler som Harald Reinertsen intervjua, forteller at distriktslegen der hadde ei standardforordning: «Alle berørte familier fikk ei halvflaske konjakk med kinin og sengeleie», og ellers anbefalte legen å bruke gamle råd som folk mente kunne hjelpe, skriver Reinertsen i en artikkel om spanskesjuka. Brennevin kunne også bli blanda med svart pepper til noe de kalte «sterkpeppar».

Frisk luft i hus i by, paa land!
 Brut rifelig det rene vand!
 Hold rent dit hus og klær,
 dit legem rent især!
 Vask ansigt, hals og hænder,
 skyl hals og mund, puds tænder
 hver aften før tilfængs du gaar
 og morgen naar saa op du staar.
 Vask hænder før du spiser,
 den vane snart du priser.
 Klip dine negle korte,
 hold smudset fra dem borte,
 for mangen sygdom fri du gaar,
 som ellers alt for let dig naar.
 Klip dette nt, og hæng det op
 og læs det flittig, husk din krop
 er laan kun fra Vorherre!
 Din pligt er veien sperre
 for sygdom, ondskap, dovenskap,
 for alt som volder sundhets tap.

Trondhjem 6te november 1918.

Dr. Kr. Kielland.

*Frisk luft i hus og by, paa land!
 Bruk rikelig det rene vand!
 Hold rent dit hus og klær,
 dit legem rent især!*

*Vask ansigt, hals og hænder.
 skyl hals og mund, puds tænder
 hver aften før til sengs du gaar
 og morgen naar saa op du staar.*

*Vask hænder før du spiser,
 den vane snart du priser.*

*Klip dine negle korte,
 hold smudset fra dem borte,
 for mangen sygdom fri du gaar,
 som ellers alt for let dig naar.*

*Klip dette ut, og hæng det op
 og læs det flittig, husk din krop
 er laan kun fra Vorherre!*

*Din pligt er veien sperre
 for sygdom, ondskap, dovenskap,
 for alt som volder sundhets tap.*

Trondhjem 6te november 1918.

Dr. Kr. Kielland.

Avisene trykte stadig råd og tips mot spanskesjuka da den herja. Her er «En gammel læges sundhetsraad» i diktform, skrevet av Trondhjemslegen Kr. Kielland «efter min 50-aarige erfaring som læge». Dette var gjengitt i Østerdølen 15. november 1918. Sia avisa brukte fraktur (gotisk), så gjengis også ei transkribering av dette.

Ellers var det forskjellige kjerringråd mot sjukdommer. Særlig vanlig var tjurru, både til innånding av damp og av noen tatt inn med noen dråper vatn. Tjurrudamp som både forebyggende og helbredende middel er et gammelt og velkjent kjerringråd, og det vart mye brukt også mot tuberkulosen. Noen forteller om at tjurrudampen vart skapt ved å stikke en glødende varm jernstang ned i tjurruen, mens andre nevner at en kopp med tjurru stod på ovnen. Dette skrev folldølen Emil Randen

om til minneinnsamlingsaksjonen i 1981: «Hos oss hadde vi en gryte med tjære stående på komfyren dag og natt i lange tider. Dette var nok vanlig mange steder.» Han forteller også at faren fikk tak i svovelblomme (svovelpulver), som vart lagt på ovnen.

Harald Reinertsen nevner ei oppskrift på en mikstur mot lungebrann bestående av tjurru, tørr kamfer, terpentint og lakris, blanda i vatn. Disse sakene, samt nafta, var fast innhold i «husapoteket» før, og vart visstnok mye brukt under spanskesjuka.

Ellers er einebær et gammelt og mye brukt middel mot ymse sjukdommer. Avisene gjengir stadig forskjellige hjelperåder mot sjukdommen, og Fjell-Ljom gjengir denne kuren med nettopp einerbær: «Man begynner med 4 bær, den 2den dag 5 bær, den 3die 6 bær og derefter stigen til den 12te dag med 15 bær. Bærene tygges godt og svælges. Derpaa gaar kuren bakover og man slutter den 24de dag med 4 bær.»

Spanskesjuka i Nord-Østerdalen

Nettopp i 1918 vart Nord-Østerdal legedistrikt delt i fire (Tynset, Alvdal med Follidal, Tolga med Os, og Kvikne). Og i september begynte Moss Wessel Finstad i stillinga som distriktslege i Tynset. Det vart en tøff start i den nye stillinga, og han måtte farte rundt til alle døgnets tider til folk som lå sjuke med influensa eller også lungebetennelse. Den eneste medisinalinnberetning fra distriktet fra 1918 som synes å eksistere er fra lege Finstad, og dreier seg da kun om Tynset. Men situasjonen var nok veldig lik i hele regionen.

Distriktslege Finstad skriver innledningsvis i sin medisinalberetning for året 1918 at sunnhetstilstanden er god og dødeligheten normal «... indtil sidste halvåret da den forværredes sterkt paa grund av

Spanskesyken». Legen forteller videre at sjukdommen opptrådte enkeltvis fra begynnelsen av juli først og fremst hos «hjemreisende fra St. Hansmarkedet i Kristiania», samt «jernbanens og postkontorets betjening». Avisen Fjell-Ljom forteller at bemanningssituasjonen ved jernbanen var kritisk fordi så mange var sjuke. Finstad sier også at sjukdommen i utbruddet på sommeren ikke fikk noe videre omfang i herredet, unntatt ved Røstvangen gruve.

Distriktslege Finstad forklarer dette med at mye av bygdas befolkning på denne tida var på sætrene, og at folk dermed var mer spredt, og med luftige beboelsesrom. Situasjonen på Røstvangen var derimot at belegget var stort og «...boligerne sterkt optagne». I gruvesamfunnet der fikk de fleste voksne og eldre barn sjukdommen i slutten av juli og begynnelsen av august, skriver distriktslegen, og påpeker at epidemien da var mindre ondartet enn da den kom att på høsten. Dette gjorde nok i sin tur sitt til at Røstvangen slapp rimeligere unna sjukdomsbølga på høsten.

Avisa Østerdølen melder 6. august at «Den spanske syke herjer noksaa meget her i Tynset ogsaa. Oppe paa Røstvangen skal 40 a 50 mand være syke». Så fortelles at en av verksarbeiderne der noen dager før var død. Dette var en 30 år gammel mann, opprinnelig fra Meråker.

Om bygdene ellers hadde sluppet forholdsvis lett unna denne første bølgen av spanskesjuka, så tok den sitt monn igjen kort tid etter hjemflyttinga fra sætrene, forteller Finstad videre. Da kom nemlig «... hovedangrebet ca. 8de Oktober paa selve Tønsetbygden – lidt senere og vaxlende paa de mindre sidebygder.» Og fra denne dato og fram til midt i november, forteller distriktslegen, så vart omkring 1000 pasienter behandla for spanskesjuka. Dessuten

var det mange lettere tilfeller der folk ikke søkte lege. Finstad skriver at om lag 25 prosent av de som søkte lege hadde lungebetennelse.

Tynsetmart'n var nettopp 8. og 9. oktober, og spanskesjuka spredte seg med eksplosiv fart i Tynset og bygdene omkring i dagene etterpå. I Rendalen hadde mange vært på Tynset-mart'n og søndagen etterpå var det fest i et ungdomslokale, så et par dager etter den var mange blitt sjuke. Fjell-Ljom skriver 11. oktober at «Spanskesyken grasserer svært» i Øversjødalen, der «en hel del av bygdens folk er sengeliggende». Det gikk ekstrapost fra Os denne dagen med omkring 40 medisinpakker til bygda, forteller avisa.

Distriktslege Finstad forteller at epidemien var «temmelig ondartet og med alvorlige complicationer». Særlig var det mange som fikk lungebetennelse, og i mange tilfeller dobbeltsidig sådan. Ellers fikk mange neuralgier, det forekom hyppige og til dels faretruende neseblødninger, og mange tilfeller av akutt diare nevnes blant spanskesjukas mange komplikasjoner. Legen skriver i medisinalinnberetninga for 1918 at av 278 lungebetennelser var 274 «Komplikasjoner ved spanske syke», og av disse att døde 24.

Distriktslegen anbefaler ifølge Østerdølen å foreta lysolvask og ikke feie gulvene, men vaske med våt klut. Og han presiserer at «Spytning paa gulvene maa man absolut avholde sig fra».

Avisa Østerdølen refererer 5. november til distriktslege Finstad, som sier at sykdommen i Tynset har kulminert for ei uke sia. I de andre bygdene var nok tidsmønsteret ganske likt. De var delvis litt seinere, og en ser at i Tolga var det de første dagene i november at det var absolutt flest dødsfall av spanskesjuka.

Den siste bølga, som starta før jul i 1918, synes ikke å ha vært så alvorlig her i regionen. Men en del dødsfall litt utover nyåret i 1919 med dødsårsak lungebetennelse eller lignende kan nok også i all hovedsak tilskrives spanskesjuka.

Sjukdom og død mange steder

Sjukdommen slo altså til veldig mange steder, og den kunne angripe de fleste i en husstand. Østerdølen forteller 25. oktober at «Spanskesyken har i det sidste grepet sterkt om sig...». Avisa forteller at på mange gardar har alle unntatt en eller to vært sengeliggende så det er «saavidt man har kunnet hat gaardens stel gaaende». Også distriktslege Finstad forteller om dette: «Tilstanden var mange steder noksaa fortvilet, idet samtlige fra smaabørn til bedste forældre var syke samtidig. Den som var mindst syk ... maatte passe og pleie de øvrige efter bedste evne og dertil Kreaturerne.» «Der kunne ligge indtil 11 paa en gaard og derav 2 a 4 med lungebetændelse», skriver Finstad i sin medisinalinnberetning.

Spanskesjuka kunne slå ekstra hardt til i enkelte hushold. På garden Jonstuen i Østbygrenda i Tynset døde tre søsken på en gang. Først døde ei jente på 15 år 22. oktober, så to søstre til på 23 og 10 år 25. oktober. Alle tre vart gravlagt 2. november. Denne lørdagen var det for øvrig hele sju begravelser ved Tynset kirke, alle døde av lungebetennelse som følgesjukdom av spanskesjuka. Og avisa Fjell-Ljom forteller om et uhyggelig tilfelle på Tolga, der en hel familie døde: både mann og kone og et nyfødt barn.

Nettopp på denne tida, omkring månedsskiftet oktober/november 1918, kulminerte denne høstbølga av spanskesjuka. Fra andre steder fortelles det om stengte

Her er summert antall begravelser gjennom året 1.7.1918 – 30.6.1919. Så er «normaltallene» et gjennomsnitt av de hele årene 1916, 1917, 1920 og 1921. Om en hadde satt opp antall begravelser gjennom en kortere periode høsten 1918 mot «normaltall» for tilsvarende periode i åra før og etter, ville utslaget blitt enda større.

Sokn/prestegjeld	Begr. 1918-19	Normaltall	I forhold til «normalen»
Ytre Rendalen	31	19,75	+ 57,0 %
Folldal	29	21,5	+ 34,9 %
Alvdal	41	23,75	+ 72,6 %
Tynset	65	49,75	+ 30,7 %
Kvikne	22	11,75	+ 87,2 %
Tolga	42	25,25	+ 66,3 %
Os	20	33	- 39,4 %
Sum	250	184,75	+ 35,3 %

Denne tabellen baserer seg på klokkebøkene på Digitalarkivet. For Ytre Rendalen er brukt ministerialboka (prestens kirkebok). Øvre Rendalen, samt Brydalen i Tynset, mangler. Tallene for Os ser merkelig ut – bare klokkeboka fins på Digitalarkivet og ministerialboka ikke sjekka.

Antall begravelser i bygdene i Nord-Østerdalen under spanskesjuka sammenligna med «normaltallene».

skoler og avlyste arrangementer. Distriktslege Finstad skriver i sin medinalinnberetning at «Epidemien opptraadte her i hoveddistriktet omtrent overalt samtidig, saa lukning av skoler ansaaes hensigtsløst», men han opplyser at et mindre skolelokale stengte ei tid. Det ser i det hele tatt ikke ut til at det var mye stengninger og avlysninger i Nord-Østerdalen. Men husmorskolen på Alvdal var visstnok stengt ei stund. Og Østerdølen forteller først i august at en fotballkamp mellom Tynset og Røros måtte avlyses fordi Røros hadde meldt avbud på grunn av «den spanske». Og avisa

forteller sist i november at ungdomslaget på Telneset hadde arrangert fest att etter en lang ferie på grunn av «parafinmangel og sidst den spanske syke». Ellers melder Fjell-Ljom 4. oktober om at mange «vaabenøvelser» som skulle holdes på høsten vart utsatt til nyåret.

Spanskesjuka hadde revet bort mange mennesker, så det vart prata mye om spanska i ettertid. Ikke minst var det flere familier som vart fryktelig hardt ramma fordi familieforsørgeren, en mann i sin beste alder, var blitt revet bort. Dette kommenterte Emil Randen fra Folldal slik i min-

Det blev vor tunge lod at meddele at vore kjære børn, søskende, børnebørn og svigerinder

Tora Ingebjørg

15 aar gammel døde den 22de,

Marit

23 aar gammel

og

Klemmentine

10 aar gammel døde idag av lun gebetændelse efter den spanske syke.

Tønset 25de oktober 1918.

Ingeborg Østby, Tore Østby,
f. Anstensen.

Marit Anstensen.

P. Oldertrøen.

Berit Oldertrøen,
f. Østby.

Ole Magnild. Anna.

Begravelsen foregaar lørdag 2den november. Møtetid kl. 11. Alle som vil følge til graven er velkomne.

Dødsannonse i Østerdølen 29. oktober 1918 på de tre søstrene på Jonstuen Østby på Tynset. Ei døde 22. og to 25. oktober, og de vart gravlagt lørdag 2. november. Den dagen vart det på Tynset gravlagt ikke mindre enn sju personer som var døde av spanskesjuka!

neinnsamlingsaksjonen i 1981: «Det rare med spanskesyken var at den angrep de største og kraftigste mannfolkene, og det var mange av disse som døde». Han be-

Spanskesyken.

Uhyggelige tilstande.

Et lik blir liggende 4 døgn i sengen.

Det meddeles „Fjeld-Ljom“ at spanskesyken nu raser slik paa Tolgen at den har antat en rent uhyggelig karakter.

Doktoren og hele familier ligger syk, og paa en gaard er alle mennesker døde.

Manden døde først, men da ogsaa konen laa syk blev liket liggende i sengen i 4 døgn.

Nogen faa timer forut hadde konen født, men baade barnet og konen døde kort efter. Hele bygden er hjemsøkt av epidemien.

Avisa Fjell-Ljom forteller 8. november om et uhyggelig tilfelle av spanskesjuka på Tolga, der en hel ung familie vart revet bort.

skriver ogsaa hvordan denne stygge sjuka virka på befolkninga: «Folk ble veldig oppskremt...».

Døde fra kone og små barn

Johan H. Brennøden i Follidal er en av de mange unge familieforsørgerne som døde i spanskesjuka. Han hadde i 1909 gifta seg med Tina Nilsgård, og året etterpå kjøpte han garden Grøtlien. Men så hadde han solgt garden, og skulle gå i gang med å

Fra bryllupet til Johan og Tina Brennodden i Nilsgarden 16. oktober 1909. Musea i Nord-Østerdalen, nr. 25291.

bygge seg ny gard i skogen ovafor farsgarden Brennodden. Derfor drev han høsten 1918 og høgde tømmer i Sjøttålia.

Flere minnes høsten 1918 som rå og tung med mye skodde. Slik opplevde også familien til Johan H. Brennodden det. Og gjennom den grå tåka hørte de oftere enn vanlig kirkeklokkene, som fortalte om begravelser av folk som hadde bukka under for den frykta sjukdommen som herja så fælt, og hadde revet unna flere unge menn i bygda. Så en efta kom den sterke og spreke 32-åringen att fra tømmerskogen og hadde feber. Han hadde også fått den frykta sjukdommen. Det vart lungebetennelse, og det gikk ikke mange dagene før livet ebba ut. Tilbake satt Tina med seks barn fra åtte år til tre uker. Minstegutten vart døbt etter at faren døde og fikk navnet hans.

Det vart sjølsagt ei vanskelig tid for Tina. Familien hadde bodd i leid hus den siste tida. Nå flytta de til Nilsgarden der Tina var fra, og bodde der de første åra. Så fikk hun arbeid som pedell på Kirkekretsen skole, og familien bodde da i ei leilighet i skolen noen år. Så fikk hun fradelt litt jord

Det blev vor tunge lod at meddele slegt og venner, at min høit elskede mand, vor omsorgsfulde og snille papa, vor kjære søn og bror

Johan H. Brændodden

døde fra os den 2 ds. 32³/₄ aar gammel.

Høit elsket. Dypt savnet.

Foldalen den 7—11—18.

Tina Brændodden,
f. Nilsgaard.

Olaug Margrete, Marit, Helga,
Marie. Henrik lillegut,
Forældre og søskende

Begravelsen foregaar fra Brændodden torsdag 14 novbr. og er alle som vil følge ham til graven hjertelig velkommen. Indbydelse sker kun paa denne maate. Sendinger frabedes.

Dødsannonse i Fjell-Ljom 8. november 1918 på Johan Brennodden.

og skog fra Nilsgarden og bygde småbruket Follvang sist i 1920-åra. Attåt gardsbruket drev Tina mye med håndarbeid og baking. Ungene måtte tidlig ut   arbeide, og eldste-gutten Henrik kom som ung til onkelen og tanta i Brennodden. Med god st otte fra familiene klarte Tina og barna seg, og barna har fortalt at de mangla aldri noe og hadde det de trengte. En må huske på at dette var i ei tid da det ikke var mye   hente av hjelp fra samfunnet til en familie som kom i en vanskelig situasjon når de plutse-lig mista familiefors rgeren.

Kilder:

- «*Medisinalberetning for Tønset l ge-distrikt i 1918*», fra distriktslege Moss Wessel Finstad
- *Kirkebøkene* (hele regionen)
- *Muntlig informasjon* (Magnhild Engstu, Per Johan Husom)
- *Store medisinske leksikon* (Internett)
- Tom Borza: *Spanskesyken i Norge 1918-19* (I: Tidsskrift for Den norske legeförening. 2001)
- Svern-Erik Mamelund og Bjørn G. Iversen: *Sykelighet og dødelighet ved pandemisk influensa i Norge* (I: Tidsskrift for Den norske lege-förening. 2000)
- *Aviser*:  sterd len, Hedemarkens Amtstidende, Arbeidets Rett, Fjell-Ljom
- Harald Reinertsen: *Spanskesyken i Alvdal i 1918* (I:  rbok for Nord-Østerdalen. 1991)
- Bjarne Grandum: *Tynset bygdebok. Bind IV*. 1988 (kapitlet «Sjukestellet»)
- *Hedmark i n r fortid*. 1987 (etter «Minneoppgave for eldre 1981»)